

Ljuders södra kyrkstallar

Vård- och underhållsplan 2015

Arkitekt Lars Einarson AB

Ljuders södra kyrkstallar. Historia och bebyggelsemiljö

Bebyggelsemiljön i Ljuders sockencentrum.

Ljuders socknens kyrkoplats ligger vid västra sidan av sjön Ljuder, i nuvarande Lessebo kommun. Väster om kyrkan löper landsvägen, mellan Lessebo i norr och herrgården Grimsnäs och byarna i söder. Järnvägen Växjö – Karlskrona, som anlades 1874, medförde att tyngdpunkten i socknens bebyggelseutveckling försköts mot den nya transportleden, och en tätort växte upp kring glasbruket i Skruf.

Ljuders kyrka av sten uppfördes 1846 i omedelbar anslutning till den äldre träkyrkan, som revs 1849. Det är en rymlig långhuskyrka i nyklassicistisk stil, avsedd att rymma den växande församlingen, som mellan åren 1800 – 1900 nästan fördubblades. Kyrkan ritades av Carl Gustaf Blom Carlsson, arkitekt vid Överintendentsämbetet.

Ljuders sockencentrum innehåller de byggnader och funktioner som i äldre tid hörde till socknens centralplats, men någon bybildning, bestående av två eller flera gårdar, synes aldrig ha funnits kring kyrkan. Väster om vägen, mittför huvudgrindarna till kyrkogården, ligger en sockenstuga, uppförd vid 1800-talets mitt i två våningar. Fasaden är panelklädd och målad i gul oljefärg. Den övre våningen inrymde under åren 1852 – 1908 kyrkskolans lärosal och lärarbostad, därefter flyttades undervisningen till ett nybyggt skolhus i närheten av kyrkbyn.

Sockenstugan fick efter kommunallagarnas införande 1862 även uppgiften som kommunalhus. Idag inrymmer byggnaden, förutom församlingshem, ett så kallat Amerikarum med studiematerial och utställning om emigrationen. Intill sockenstugan ligger de norra kyrkstallarna, en länga med rödfärgad locklistpanel. På en höjd intill kyrkan är Ljuders hembygdsgård, anlagd kring det gamla sockenmagasinet vilket ligger kvar på ursprunglig plats.

Detalj av karta 1923 över Ljuders prästgård, Ljuder n:1. Kyrkstallarna är här återgivna med en byggnadssymbol mitt i kartan. Här syns den mindre vinkelbyggnaden mot öster. Ljuders kyrkoarkiv, VaLa

Prästgården ligger ca 100 m söder om kyrkan. Boningshuset är uppfört 1842 och påbyggt med en övervåning 1923. Byggnaden har brutet tak med valmade gavelspetsar och fasaden är rödfärgad. Byggnaden håller god arkitektonisk kvalitet och är välbevarad.

Ljuders södra kyrkstallar är belägna några hundra meter söder om själva kyrkplatsen, mellan Ljudersjön och landsvägen. Stallbyggnaden är byggd på kyrkans mark, på den ursprungliga stamfastigheten Ljuder 1:1. Mittöver vägen ligger boningshuset till prästgårdens arrendatorsboställe. Lönebostället, som tidigare låg intill själva prästgården, flyttades till denna plats på 1920-talet och är numera avstyckat till en egen fastighet.

*Ovan: Ljuders kyrka, invigd år 1846.
Till höger: Ljuders prästgård från samma tid fick
sin nuvarande utformning efter ombyggnad 1923*

Ovan: Norra kyrkstallarna

*Nedan: sockenmagasinet från 1868 är idag en del
av Ljuders hembygdsmuseum*

Ljuders södra kyrkstallstallar ligger väl synliga invid landsvägen, omgivna i norr och söder av beteshagar. Framför byggnaden är en gräsbevuxen plan, bakom längan är terrängen mer kuperad med bestånd av kraftiga gamla ekar och askar.

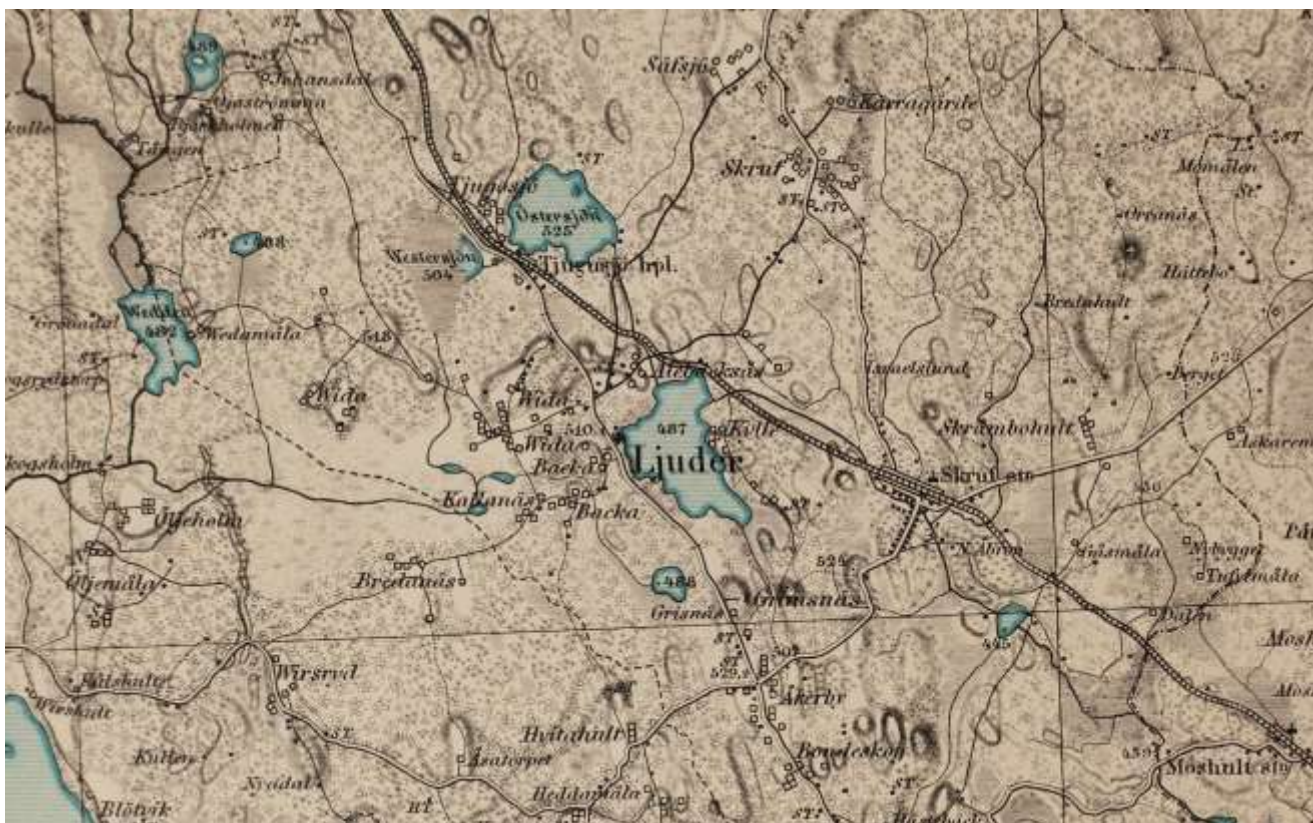
Kyrkstallarnas historia

Kyrkstallarna i Ljuder är förvånansvärt anonyma i skriftliga källor och andra dokument. Detta gäller både den byggnadsminnesmärkta södra längan och den mindre norra längan vid sockenstugan. Uppgifter om byggnadernas tillkomst har inte påträffats i Ljuders sockenstämmas protokoll eller kyrkans räkenskaper. Mot denna bakgrund är det troliga att de har uppförts på initiativ av socknens hemmansägare, utan kyrkans formella medverkan. En ännu levande tradition gör gällande att stallavdelningen längst norrut skall ha varit reserverad för gårdar som lydde under Lessebo Bruk. Brukspatron Aschan hade stort inflytande över bygden, och kanske sörjde han för kyrksamheten i de delar av Lessebo som i äldre tid låg inom Ljuders socken. Traditionen stärks av att just

denna avdelning av stallängan avviker i detaljerna beträffande konstruktion och träbearbetning.

Ännu på 1940-talet fanns gårdar i Ljuder som körde till kyrkan med häst och vagn och brukade stallplatserna. Det anses inte ha varit ovanligt att kyrkfolket i Småland bevistade söndagens högmässa i grannförsamlingens kyrka, om denna var mer närbelägen. Ett uttryck för detta är en oansenlig rödfärgad byggnad som ligger öster om vägen ett stycke söder om Ljuders kyrkstallar, dold bakom träd och buskar. Detta är ett ”bortglömt” kyrkstall, enligt uppgift byggt av gårdar i Linneryds socken, vilka föredrog den kortare kyrkresan till Ljuder.

Vid mitten av 1900-talet hade bilen ersatt hästen, stallarna kom ur bruk och deras framtida tillsyn behövde klarläggas. År 1952 gjorde dåvarande

Karta Ljuders socken Generalstabens litografiska anstalt 1939. Detalj. Vejdesamlingen LUB

kyrkoherden en förfrågning för att utreda ägandeförhållandena. Från en församlingsbo inkom svar med förteckning över de bönder som gemensamt skulle ha uppfört längan – sammanlagt 13 namngivna bönder från Sibbamåla, Åkerby, Skrämbohult, Gåsamåla, Tuvamåla, Nybygget samt Vitahult. Dessa byar och gårdar ligger samtliga söder eller sydost om Ljuders kyrka. Möjligen har de södra kyrkstallarna uppförts av och för gårdsägare just i denna del av socknen.

Kyrkorådet i Ljuder kallade sommaren 1958 till sammanträde med ägarna till kyrkstallarna. Man beslutade då att riva de stallar som var utan tak samt att restaurera de övriga och bevara dessa som kulturminne. Ägarnas medgivande att överlämna byggnaden till församlingen skulle inhämtas. Vid byggnadsminnesförklaringen år 1985 uppstod åter frågan om ägarskapet, men med hänsyn till placeringen på kyrkans mark anses den idag som församlingens egendom.

Kyrkstallarna i Ljuder. Foto före år 1960, då stallängan fick yttertak av tegel.

Foto i Vejdearkivet LUB

Kyrkstallar i Kronobergs län och övriga Småland – några exempel

Kyrkstallar finns bevarade i grannsocknarna Långasjö och Linneryd. I Ljuders moderförsamling Långasjö är de uppförda på likartat sätt, som en länga i skiftesverksteknik. Där restaurerades kyrkstallarna 1968 på initiativ av hembygdsföreningen och inreddes till Svenska Turistföreningens vandrarhem.

Även i Linneryd, Ljuders grannförsamling i väster, finns bevarade kyrkstallar. Kyrkplatsen i Linneryd är storslaget planerad. Mitt emot kyrkans port, tvärs över vägen, ligger en ovanligt stor sockenstuga som uppfördes 1864, efter kommunallagarna införande. På ömse sidor grupperar sig kyrkstallarna i form av två vinkelställda byggnader, som inramar en öppen plats. Kyrkstallarna i Linneryd uppges vara från 1864, samtida med den nya sockenstugan. De är uppförda av skiftesverk och uppvisar i byggnadssätt och proportioner en slående likhet med längan i Ljuder.

I Jönköpings län finns bevarade kyrkstallar bland annat i socknarna Åker och Villstad. Här hade varje hemman eller by en fristående stallbyggnad, uppförd av liggtimmer. I Villstad är de befintliga stallarna från mitten av 1800-talet. Det har varit många fler norr och söder om kyrkan för de hemman och byar som låg i de riktningarna. Det tycks varit det vanliga fram till slutet av 1800-talet att man byggde fristående stallar, en per gård eller by. *I Villstad har det tydligen varit en per by eftersom det finns flera spiltor i varje och varje har namn på gården eller senaste innehavaren som nyttjade spiltan. Underhållet och byggandet var respektive hemmans/bys ansvar. Såldes gården gick även spiltan över till näste ägare.* (uppgift av R Gullbrandson, Jönköpings läns museum)

Sockenstugan/kommunalhuset i Linneryd uppfördes 1864. I bakgrunden syns ett av de vinkelbyggda kyrkstallarna från samma tid.

